

ולפי זה יש לומר טעם נוסף לדברי הב"ח (טו) שכתב שאין לחבר שני חלקים שנפרדו אא"כ יתיר כל הציציות, אפילו יש בכל חלק שיעור חיוב. והאחרונים חלקו עליו. ולהאמור י"ל דאזיל לשיטתו לחוש לשיטה הפוסטת בת חמש, והרי כשמתחיל לחבר את שני החלקים יש לבגד ו' כנפות.

והמשנ"ב דלא חש לה התם – אפשר שסובר שלהתיר הציציות הוי כדיעבד ולכך אין צורך לחוש לשיטת יחיד זו ולהתיר. או י"ל כיון שעומד לחבר לגמרי אינה נחשבת בעלת ו' [דומיא דאמרינן בקיפול כנפות ועומד לפשטן – ע' מג"א טו, ד ולבו"ש [שם].

ובבן איש חי (שם ח) חש לזה לכתחילה, להתיר הציציות בטלית שנקרעה רובה. וכן הביא בכף החיים י, ז.

ג. מבואר במשנ"ב (י,ה) שיש לברך על בגד בן ה' כנפות, ובכף החיים (י,א) הביא שאין לברך משום 'ספק ברכות'.

ד. בגד בעל חמש כנפות שהטיל ארבע ציציות בכנפות הסמוכות זו לזו, יש להחמיר להוציאן ולהטילן ברחוקות. ואם אי אפשר לתקן, כגון שהגיע זמן התפילה – יכול לסמוך על המקילין ולברך. כן פסק במשנה ברורה (י,א בשם האחרונים). ואילו בכף החיים (י,ד) הביא מהאחרונים שפסול בדיעבד, ולא הביא חולקים.

ה. חתך באלכסונו של בגד בן ארבע כנפות, ונעשה בן חמש – חייב בציצית. וצריך שהחתיכה תהיה גדולה וניכרת, וכן הדין אם חתך שני חתכים ונעשה בעל שש (שו"ע י,ב ומשנ"ב שם בשם האחרונים). יש מי שכתב שלכאורה נראה שצריך שיהא הפסק בין שתי הקרנות כשיעור שלש אצבעות (באה"ל שם בשם המרדכי).

א. בפשטות נראה שכוונת המרדכי שחתך את הזוית לרוחבה והחסירה. כלומר חתך קו ישר מצלע לצלע ונחסרה מן הבגד חתיכה שלמה. ויש לומר שה"ה כשחתך לכיוון תוך הבגד והחסיר ממנו מעט [כעין שכתב בבאה"ל (י ד"ה א' באלכסון) שעשה כעין אות ד' בכנף] – אם שיעור המרוח שלש אצבעות, הווי שתי כנפות.

ויש לעיין אם דין זה אמור גם כשחתך כן כצד הבגד ולא בזוית.

ואם לא החסיר מהבגד בחיתוכו, אין נחשבים ב' כנפות אלא אם חתך ברובו של בגד, כבסעיף ז בשו"ע.

ב. בספר ערוך השלחן (י,ד) כתב: נראה שהחתך בגד באלכסונו, אין הוא הופך בזה את הקרן לשנים אלא כשהחתך טפח או יותר. או אפשר שמספיק ג' אצבעות, וצ"ע.

דף יט

הערות ובאורים בפשט

'צילצול קטן' – חגורה צרה ממשי וכד' העשויה לתכשיט (עפ"י רש"י שבת קה. עירובין קג: סוטה ח: ע"ו עג. מנחות קט.).

'אמר רבי יהודה בריה דרבי חייא: לא שנו אלא גמי אבל צילצול קטן הוי יתור בגדים... ותיפוק ליה משום חציצה... לישנא אחרינא אמרי לה, אמר ר' יהודה ברדר"ח: לא שנו אלא גמי אבל

צילצול קטן – חוצץ... – לפרוש רש"י (וכן נראית דעת הרמב"ם), אין הפרש בין שתי הלשונות בשיטת ר' יהודה בריה דר' חייא; לפי שתייהן חציצה פוסלת אפילו בפחות משלש על שלש, ואפילו נימה אחת חוצצת, ודברי ר' יהודה מתייחסים רק לדין 'יתור בגדים' באופן שאין חציצה. ואולם יש מי שפרש (שער המלך הל' כלי המקדש י, ט – בבאור דעת הראב"ד שם) שאמנם ללישנא קמא מחלוקת ר' יהודה ברדר"ח ור' יוחנן נסובה רק לענין יתור בגדים, אבל ללישנא אחרינא ר' יהודה דיבר על חציצה בין יד לכלי ולא על יתור בגדים, וכפי פשוט הדברים [שדחוק לפרש שנקט ר' יהודה לשון 'חוצץ' משום דברי ר' יוחנן הבאים לאחר מכן]. וגם דברי רבא בשם רב חסדא מתפרשים כפשוטם ללשון זו, שמדבר על חציצה בין ידו לכלי ולא על יתור בגדים. ובוה מובן שלא הקשו 'ותיפוק ליה משום חציצה' מיד על דברי משנת 'כורך עליה גמי' אלא רק לאחר דברי ר' יהודה בלשנא-קמא, כי ללשנא-בתרא אכן ר' יהודה דיבר משום חציצה, ולר' יוחנן אליבא דאמת אין חציצה בפחות משלש על שלש.

'דאמר רבא אמר רב חסדא: במקום בגדים – אפילו נימא אחת חוצצת' – כלומר בין הבגד לבשרו, אבל מעל הבגד דינו כשלא במקום בגדים ואין פוסל אלא בשלש על שלש. ואולם רבי יוחנן שאמר שלא במקום בגדים אין יתור בגדים אפילו בג' על ג' – כוונתו שלא במקום בגדים כלל, אבל מעל הבגד – פוסל. ונראה שאם אינו רחב שלש, גם אם ארוך הרבה – אינו חוצץ. וצ"ע (חזו"א זבחים ג, ב). יש מי שצדד לומר שבין בגד לבגד אין לפסול משום חציצה, כי ההקפדה אינה אלא שיהא הבגד על בשרו (בית הלוי ח"א ג). ואולם י"א שגם כשהחציצה בין בגד לבגד כגון בין כתונת לאבנט, הרי זה חוצץ בין בשרו לבגד העליון [משא"כ הבגד התחתון אינו מהווה חציצה בין העליון לבשר, דמין במינו הוא ששניהם מן המצודה] (עפ"י אבן האזל כלי המקדש י).

'נכנסה לו רוח בבגדו מהו, על בשרו בעיניו והא ליכא, או דלמא דרך לבישה בכך. כינה מהו שתחויץ... מי אמרינן כיון דאתא ואזלא רביתא היא ולא חייצא, או דלמא כיון דקפיד עלה חייצא... הכניס ידו לתוך חיקו מהו...' – יש להבין מדוע לענין כינה אמרו כיון שמקפיד – חוצץ, משמע שאם אינו מקפיד – אין לחוש [וכדין חציצה בטבילה, שמיעוט שאינו מקפיד עליו אינו חוצץ], ואילו לענין רוח שנכנסה לבגדו, מסתמא אינו מקפיד ואעפ"כ חוצץ [וגם לפי הצד שאינו חוצץ, זהו רק משום שדרך לבישה בכך, הא לאו הכי חוצץ]. טעם הדבר, לפי שבבגדי כהונה כתיב 'על בשרו', ועל כן גם אם בהלכות חציצה שבשאר מקומות, דבר שאינו מקפיד אינו חוצץ, מכל מקום 'על בשרו' אין כאן. ורק לענין כינה חיה, כיון דהיינו רביתה נסתפקו לומר שהיא כ'בשרו' [כמדויק בלשון הזהב של רש"י. וע' כסברא זו לענין 'אמין (=שלפוחיות) שבאצבע', בחזו"א זבחים יב, ד], אך כיון שמקפיד עליה שמא אינה נחשבת כבשרו. אבל לענין אויר שבין בשרו לבגד – הלא סוף כל סוף אינו 'על בשרו'. וכסברא זו כתבו האחרונים לענין 'הכניס ידו לתוך חיקו' שנסתפקו שמא חוצץ, והלא בכל מקום קיימא לן 'מין במינו אינו חוצץ'? אלא שאע"פ שאין כאן 'חציצה', מ"מ אין כאן קיום 'על בשרו'. (ע' בכל זה ובמסתעף: ברכי יוסף או"ח כז, א; יד דוד כאן; זכר יצחק סא; קובץ הערות תקטו; אור שמח איסורי ביאה ד, ח; אגרות משה יו"ד ח"ב פו; עמודי אור לו; אבני נזר יו"ד רסו, טו ואילך; דובב מישרים ח"ב לו; אבי עזרי סוף הל' ביאת מקדש; חונן דעה יומא לא: ועוד).

'יצא שערו בבגדו מהו, שערו כגופו דמי או לאו כגופו דמי' – הרמב"ם (כלי המקדש י, ז) פרש [דלא

כרש"י]: 'יצא שערן מן הבגד – האם הוא כבשרו חשוף, או אין שער נידון כבשר ואין לחוש במה שאין עליו בגד המכסהו.

'לא קשיא, הא דיד הא דראש...' – ואין בתפלין משום 'תור בגדים'. וצריך לומר שאינו חשוב 'בגד' לענין זה, ואין זה דומה לצילצול קטן שנחשב תור בגדים אפילו בשלא במקום בגדים כדלעיל. ואין הבדל לענין זה אם לילה זמן תפלין אם לאו (חזו"א ג,ג. [נמפישט לשון רש"י נראה לכאורה דלמ"ד לילה לאו זמן תפלין יש בתפלין משום תור בגדים, כיון דלאו כגופו נינהו בלילה]). והנצי"ב (בשו"ת משיב דבר ח"ב צט) הקשה על סברא זו, הלא בעלמא נחשבים התפלין כבגד, וכשם שהציץ שהוא תכשיט נחשב ל'בגד'. וחידוש שאין פסול תור בגדים אלא בבגדי כהונה, ולא בבגד אחר. ודחק לפרש כל הסוגיא לעיל בצלצול קטן – משום חציצה.

'שערן היה נראה בין ציץ למצנפת ששם מניחין תפלין' – שיטת הרשב"א (בחידושו למגילה כד: ובתשובותיו – ח"ג רפב. וע' בח"א תתכ; בח"ה יב ח"ז תט, וב'מיוחסות' רלג) שתפלין של ראש מותר להניחם על כובעו. ורק בתפלין של יד אסור משום והיה לך לאות – ולא לאחרים לאות (ע' מגילה כד: ומנחות לז:), אבל בשל ראש שאין כתוב בהם 'והיה לך', אדרבה, נאמר בהם וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך – הלכך מותר.

וזה שאמרו 'מקום יש בין ציץ למצנפת להניח בו תפלין', והלא לכאורה יכול היה להניחם על המצנפת – אפשר מפני שאסור להניח כלי אחר של מצוה על המצנפת.

וכן הסכימו כמה ראשונים. וזו לשון הריב"ש בתשובתו (קלז): '... אבל רבים ראיתי נוהגים להניחם על הכובע על פי סברת הרשב"א ז"ל. והר"ן ז"ל כתב סברתו זאת במגילה בפירוש ההלכות בלי חולק' (וע"ע תשב"ץ ח"א ל).

ואולם הרא"ש (בברכות פ"ג לא; בהלכות תפלין סי' יח ובתשובה ג,ד) חולק על שיטה זו, ולדעתו יש משום חציצה גם בתפלין של ראש [דכתוב לטטפת בין עיניך – שלא יהא דבר חוצץ בין תפלין ובין עיניך], וכפי שמשמע בפשוט ממה שהוצרכו לומר שיש מקום פנוי בין הציץ למצנפת לצורך התפלין. וזו לשון הריטב"א (בתשובה כד), לאחר שהביא דברי הרשב"א: '... זהו דעת רבינו נר' וטעמא דמסתבר הוא, אבל דעת כל רבותי ז"ל אשר היו מעולם שאין נותנין אותן על הבגד. וקבלתם של הגאונים תורה היא'.

האריך בכל זה בבית יוסף (או"ח כז) והראה שגם הרשב"א עצמו לא סמך על כך למעשה, ועל כן יש לחוש לחציצה בתפלין של ראש. ואולם מי שעלול לנזילות, מוטב שיניח על כובע (דק) מאשר ייבטל לגמרי מן המצוה.

א. בשו"ת תורה לשמה (המיוחס לרבי יוסף חיים. סי' יב) כתב להוכיח ממה שנאמר לעיל שנימה תלושה ודאי חוצצת, שלפי זה אדם ששערן נתלש בקלות, יסרק שערן קודם הנחת תפלין, שמא נתלשו לו שערות ויש לחוש לחציצה 'או יגלה שערן תמיד. והא עדיף טפי'.

ב. עוד בעניני חציצה בתפלין, בדין מי שיש לו מכה בורועו – ע' מגן אברהם כז סק"ו, ובמה שהקשו עליו הפמ"ג שם ובכית הלוי ח"א ג,ג. וע' בבאה"ט ובברכ"י ובמשנ"ב סי' כז; יד דוד; מנחת יצחק ח"ב מו.

ובדין אבק דק אם הוא חוצץ, או אויר המפסיק בין הגוף לתפלין – ע' פתחי תשובה יו"ד קצח, כג; הלכות קטנות ח"ב מב; דובב מישרים ח"ב לז).

ציונים וראשי פרקים לעיון

(ע"ב) 'כל כיוור שאין בו כדי לקדש ארבעה כהנים ממנו – אין מקדשין בו, שנאמר ורחצו ממנו משה ואהרן ובניו' – מרש"י מבואר שמשה רבינו לא שימש ביום השמיני למילואים אלא בשבעת הימים בלבד [וכפשטות הלשון להלן קב – 'שבעת ימי המילואים']. ואין הדבר מוסכם – ע' שיטה מקובצת (וראה אבי עזרי ביאת מקדש ה, יג (תליתאה) במה שתמה על השיטה); רש"י ורמב"ן פרשת פקודי; 'ושב הכהן'; הגהות הג"ר יחזקאל לנדא (שבסוף המסכת); חונן דעה יומא ג: (עמ' כו ואילך); אגרות משה קדשים (בסוף כרך א) י.

'כיצד מצות קידוש, מניח ידו הימנית על גבי רגלו הימנית...' – ע' במובא להלן כא אודות צורת הקידוש, אם מן הכיור ישירות על ידי פתיחת הדדים המותקנים בו, או באמצעות כלי אחר.

'עמידה מן הצד איכא ביניהו' – והלכה כתנא קמא שעמידה מן הצד אינה 'עמידה'. וכבר תמה הט"ז (הו"מ יז) מכאן על מה שפסק הרמ"א (שם) שעמידה ע"י סמיכה נחשבת 'עמידה'. ואכן הגר"א (שם) והגגן-אברהם (קמא סק"ב) הסכימו עם הט"ז שאין זו 'עמידה'.
ובישוב דברי הרמ"א ובשאר ענינים המסתעפים – ע' בית ישי קיי; שו"ת שבט הלוי ח"ז קנה (וע"ע שו"ת הריב"ש רסו ד"ה ועוד שאף).

'הוה אמינא אפילו אביאה ריקנית. אביאה ריקנית? הא כתיב לשרת?! אלא...' – דעת כמה מהראשונים (עתוס' סנהדרין פג ועוד) שאין חיוב דאורייתא על ביאה ריקנית אפילו לתוך ההיכל. ודעת הרמב"ן (בסדר שמיני ובסנהדרין ל"ת עג) שאפילו הא יסור בביאה ריקנית בהיכל אינו אלא מדרבנן [בשער המלך (כלי המקדש י, ד) כתב בדעת הרמב"ן שבהיכל מוזהר מדאורייתא משום 'אל יבא בכל עת' ומש"כ הרמב"ן שאינו מוזהר מהתורה היינו רק בין האולם ולמזבח. ואולם מפשט דברי הרמב"ן בסדר שמיני נראה שאף להיכל אינו מוזהר. וצ"ע]. ואולם דעת הריצב"א (בתוס' יומא ה:) שבהיכל חייב שאינו רחוק יו"ר על ביאה ריקנית. וכאן מדובר בגישה אל המזבח.

ובדעת הרמב"ם כתבו (עפ"י דבריו בהל' כלי המקדש י, ד ובפרוש המשנה כלים ספ"א ובספר המצוות כד – מהדורת הר"ה הלר), שמן התורה אסור ליכנס לשם בלא קידוש ידיים ורגלים, אך לשיטתו אין בו מיתה אלא אזהרה בעלמא (ע' רמב"ן שמיני; מהר"י קורקוס בית הבחירה ז, כא; שער המלך כלי המקדש י, ד; מנחת חינוך שפת; אג"מ קדשים י).

וע"ע חו"א זבחים ג, ג; שבט הלוי ח"ה קונטרס המצוות לט.

דף כ

'בעי אילפא: לדברי האומר אין לינה מועלת בקידוש ידיים ורגלים, מי כיוור מהו שיפסלו...' – אבל לדעת רבי שלינה מועלת – ודאי נפסלים המים בלינה. ואעפ"י שטעמו של רבי הוא מן הכתוב בגשתם, ובכל יום נקראת גישה חדשה – סברה הגמרא שכיון שמצוה לקדש בכל יום לשיטתו, גם מי הכיור נעשים בכל יום ליומם ובכל יום צריך לחדשם, וכשם שהקמצים והאימורים שדינם להיקטר על המזבח ביומם, נפסלים בלינה, כך גם מי הכיור.